

Összeadó: N. FÜLÖP KATALIN

Összeállítás ideje: 1975.

TART.: LEKTORI VÉLEMÉNY

KNÉZY S. ÉS U. KERÉKGYÁRTÓ ADRIENN: A
BUZSÁK KÖRNYEKI SÍNES PARASZTI HÍMZE'S
KIALAKULÁSÁNAK KÉRDÉSÉHEZ C. DOLGO-
ZATÁRÓL

6 lap

FÖLDRAJZI MUTATÓ:

SARKMUTATÓ:

XXX III.

XIV.

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖMÉS

ÁTVEZETVE AZ EGYES. HÍK. 2824-es TETELÉHEZ.

Lektori vélemény

Knézy Judit és U. Kerékgyártó Adrienne: A Buzsák környéki színes paraszti himzés kialakulásának kérdéséhez

Örülök a téma felvetésének, mert a buzsáki népművészet /himzés, faragás/ körül sokáig a homály annak ellenére, hogy még ma is ismert, a két világháború között pedig nagyon népszerű volt. A 30-as években még iskolai tananyagként is szerepelt. Népszerűségét mindenekelőtt annak köszönhettem, hogy a népművészeti tevékenység megjelent az üzleti-kereskedelmi életben. A kereskedelmi célra dolgozó háziipart eddigi ismereteink szerint 1902-1905 körül indították el, és máig követhető. Néhány dolgozat foglalkozott ugyan a két világháború közötti években a buzsáki népművészettel, de kellő tudományos kutatás, amely a helyszíni kutatómunkán alapult volna, nem folyt, ezért ma is csak feltételezésekre szorítkozhatunk a buzsáki himzés történetét illetően. Hiszen lényegében minden eddigi ismeretünk, a megjelent publikációk is, csak a Néprajzi Múzeum tulajdonában lévő gyűjteményre alapozódott, amelyet Mihalik Gyula iparművészeti író/1874-1934/ 1907 előtt volt kaposvári rajztanár gyűjtött és amelynek egy részét Malonyay publikálta 1912-ben A magyar nép művészete IV. kötetében. Feltehetően az ott közölt adatok is Mihaliktól származtak. Ez a gyűjtemény női inkgekben olyan bőséges, hogy a századforduló idejéből való, ujat mondó darabokat találni hozzá már azért is nagyon nehéz. Viszont néhány megbízhatóan adatolt tárgy és a nagyon-nagyon hiányzó terepmunka új megvilágításba helyezheti a kérdést, hozzásegíthet a

tisztánlátáshoz.

Mivel a szóbanforgó tárgyakat a terepen már nem igen lehet találni, helyes, hogy a szerzők megkísérelték a muzeumi tárgyak hitelesítését. Nem derül ki azonban a dolgozatból, hogy a RRM tulajdonában lévő milyen tárgyak voltak azok, amelyeket kivittek e célból a terepre. Miben hasonlítanak és miben különböznek ezek a Mihalik-féle törzsanyagtól? Csak így derülhet ki, hogy a megmutatott és hitelesített anyagra vonatkozó adatok a törzsanyagra is vonatkoztathatók-e? Hiszen a további következtetések szempontjából egy biztos adatunk van, amelyre támaszkodhatunk: az az anyag, amely a Malonyay kötetben közölve van, az 1912 előtt készült. A Buzsák környéki színes himzés tehát ez idő előtt már kialakult. Ma már nehéz feladat a századfordulóra vonatkozóan az élő emlékezet faggatása, különösen ha arra gondolunk, hogy Malonyay szerint már akkor nem viselték ezeket az ingeket, csak egy-két öregasszony volt, aki még régen varrt ilyent. Malonyay remélte, hogy a Balaton-Szövetség kezdeményezése sikerrel fog járni, hogy megkedvelteti velük újra a himzést. Annyi tehát bizonyos, hogy ennek az első évtizednek a kutatása, a viselet és textil anyagának a megismerése döntő fontosságú lehet. Mihalik egy letűnt divat utolsó emlékeit, mint a szövegből is kivláglik, vagy esetleg egy kezdődő divat első darabjait gyűjtötte-e össze? Lehet, hogy is-is? Az egyik a fehérre, a másik a színesre vonatkozik? De számítanunk kell arra is, hogy a ma gyűjthető ismeretanyagra hatott a Balaton Szövetség és más hatások. Meg kell ismernünk e szövetségnek a Széchenyi és Jankovics grófleányoknak a tevékenységét, hatását is. /1. Jung Dezsőné és Pongrácz Margit adatait!/.

Ugyanigy jó volna ismerni a Buzsák környéki viselet tör-

ténetét és ebben a dolgozatban legalább néhány adattal utalni az ingek viselés módjára a századfordulón, a századelején. Talán a dolgozatban közölt adatoknál több áll rendelkezésre. Nem mindegy, hogy bizonyosat tudunk-e vagy csak amit az adatközlők gondolnak, hogy úgy volt. Például azért nem viselhetők a gyapjuhímzéses ingeket, mert azokat nem lehet jól mosni. Tudjuk, hogy más vidéken ennek ellenére viseltek gyapjuhímzéseseket, addig viselték, míg elpiszkolódtak, több volt belőlük, ünnepeken viselték. Tehát ez a vélemény / a nem mosás/ nem bizonyíték arra, hogy viselték-e vagy sem, itt mai gondolkodást vetítünk vissza a múltba. A viselettel való összefüggésben az ingek bemutatása tanulságosabb lenne véleményem szerint, mint például a kendermunka ismertetése, kivéve talán a vászonfélék bemutatását. Nem tudom, hogy találtak-e századelejei fényképeket és azok mit mutattak? Ebben az időben járták már a falvakat a fényképészek. A tanulmány nem említi Csáky Elek dolgozatait /Somogy megye lengyeltóti járásának néprajzi viszonyai. Ethn. 1895. és adalékok Somogy megye lengyeltóti járásának néprajzához. Ethn. 1897/, bármily csekélyek is adatai, jobb híján figyelembe kell venni őket és összevetni a többi adattal.

A szerzők igen alaposan ismertetik a gyűjteményekben található ingek háromféle típusát. Egyedül a II. típusról írják, hogy adatközlők látták még öregeken a 10-es években. Felhívom a figyelmüket arra, hogy NM. anyagában is van egy ilyen szűkujjú fehérhímzéses ing /ltsz. 72744, ujja bőssége 31 cm./, valószínűleg a kutatómunka idején ez nem volt hozzáférhető.

Ezenkívül van egy olyan I. tipushoz tartozó fehérhimzéses ing, is, amelynek 48 cm-es ujja bőségét szűkebbre /40 cm/ utólag varrták. Vajon a "leves" rékli divatbajöttét jelzi a szűk ujju viselet, azaz az I. és III. típus utáni divatot, mint országszerte a vállkendős, ködmönös viseletet felváltó divattal általában szűkülnek az ingek ujjai? Az I. és a III. típusu ing együttlérésére az ingujj formáját tekintve kb. 1860-1914-es időszakban Pécs környékéről saját gyűjtésemből tudok adatot, amelyet összehasonlításként említek. Ezek az ingek mind a mellévarrott típusba tartoznak. A mellévarrott típus elnevezésének korrekciójával nem értek egyet, mert véleményem szerint a szabásban megnyilvánuló jellegzetesség lényegesebb, mint a nyakban ráncolt volta. / Van nyakban ráncolt ing- ha nem is egészen körben- a bevarrott ujjak között is/. A mellévarrott típust azújabb kutatások nem kötik néphez, hanem reneszánsz típusnak minősítik. /Lsd. Gáborján Alice munkáit és összehasonlításként V. Ember Mária: II. Lajos magyar király és felesége ruhája. Folia Arch. 1962/ - Egyébként Palotay Gertrud sem vonja le azt a következtetést abban a bizonyos cikkében, hogy a magyarok a szlávoktól vették volna át, csak megállapítja az akkori ismeretei alapján, hogy milyen területeken található párhuzamok, és csak a kérdést veti fel, válaszolni nem tud. Tilke és Moszynszky szlávna tartotta, úgy került a köztudatba. Óvatosabbnak kell lenni az általánosító megállapításoknál. Nagy összehasonlító anyag feldolgozása lenne kívánatos ehhez, erre azonban a szerzőknek - mint ahogy meg is mondják - nem volt módjuk. Ha megjelenik végre a Néprajzi Lexikon és a Néprajzi Atlasz, amelyekben Fél Edit és Gáborján Alice összegzik az ingekre vonatkozó kutatásaikat, csak akkor tudunk

tovább lépni.

Örülnek, ha a "legrégebben", legtovább" általánosnak ható megjegyzések helyett megpróbálnák az időhatárokat pontosabban megjelölni - természetesen indokolva.

Véleményem szerint elfogadhatók a himzés történetére vonatkozó fő megállapítások, miszerint a színes himzés öltés technikája, formakincse a fehérhimzésből és a szőttésből alakult, egyik összetevője a "vézás" minta is. Ez megállapítható magából az ingek himzésének a vizsgálatából.

A fehérhimzés geometrikus típusa sokfelé elterjedt, mindenütt korábbi hagyományt őriz. Főuri változatát, fémszállal hímözve megtaláljuk a XVIII. sz. elején / l. pl. a Nemzeti Múzeum kiállításán látható Rákóczi Ferenc inget. A fehérhimzés történetére a szerzők figyelmébe ajánlom J. Vydra: *Après la couture blanche - la broderie blanche. Ethnografica. I. 1959/.*

Ha az előzőekben említett kérdésekre választ kaphatnánk, talán megszűnne az a bizonytalanság, amit a dolgozat elolvasása után a színes himzés történetével kapcsolatos. A fogalmazás e téren nem elég világos. Amikor pl. azt írják, hogy a gyapjuval csak a megrendelések megindulása után kezdtek foglalkozni, maguk számára nem dolgoztak vele, ugyanakkor azt is írják, hogy a megrendelők eleinte nem a hagyományos himzést kérték, hanem rátétet csináltattak velük. Malonyay is még csak szeretné megkedveltetni velük a hagyományosat. A Mihalik-féle anyagban viszont vannak gyapjuval készült ingek, és az anyagból magából önálló fejlődés mutatható ki. Akkor ki és kinek készítette és ki viselte ezeket az ingeket? Vagy mégis van egy hagyományosnak mondható és egy megrendelésre készült típus? Milyen sajátosságok

alapján különíthetők el?

Néhány apró megjegyzés:

18.1. Hoss J. monográfiája mikor készült?

9.1. Malonyay IV. k. 1912!

25.1. "háromnyüstös vászon" - ez így nem elég. Milyen a kötése?

A gyerekágyas lepedő fő disze a piros-kék és szöttes csik, de milyen a mintája, megoldása? Le kellene írni, fényképen bemutatni. Különbözik-e tőle és miben az a lepedő, amelyen a piros rátétcsik van?

30.1. A II/1 és a II/II fénykép szöttes betéttel és a szöttes mentén laposhimzéssel készült. Elég nagy a köztük lévő különbség, érdemes lenne elemezni.

31.1. "köt-vonalak szögletességét"?

Azt a bizonyos Jankovich B. Endréné-féle inget is be kellene részletesen mutatni. A rajta lévő cédula nem bizonyítja feltétlenül, hogy nem paraszti használatra készült.

Tapasztalatunk szerint korai gyűjtők vásároltak eredeti darabokat és megrendelésre készültek is. Lehet tehát ez is, az is.

Az illusztrációs anyagban az ingek típusairól jobb lenne fényképeket közölni, azokon mindjárt bemutatatható lenne a diszítések elhelyezése is. Rajzokban kifejező lehet a szabás, az öltések, esetleg a lepedő, hiszen annak a szerkezete fényképen nem lenne látható. Egy részletfotó azonban jó lenne.

A fenti észrevételek figyelembe vételével a tanulmányt közlésre javaslom.

1975. május 30.

/N. Fülöp Katalin/